

УДК 378:373.3.011.3-051:37.064.1:316.72
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.29>

О. В. Білик

викладач образотворчого мистецтва та художньої праці
Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

О. Г. Куцик

викладач трудового навчання та художньої праці
Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

Н. В. Король

викладач трудового навчання та художньої праці
Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню готовності майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками в полікультурному середовищі. Відзначено, що одним із ключових компонентів концепції Нової української школи є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на взаємодії між учнем, учителем і батьками, а ефективна робота з батьками в полікультурному середовищі – першочергова вимога полікультурного глобалізованого суспільства до фахівця нового формату. Авторами також визначено, що формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками в полікультурному середовищі на етапі підготовки в закладах вищої педагогічної освіти сьогодні належить до центральних проблем сучасної полікультурної освіти, вирішення якої вимагає аналізу її стану в теорії професійно-педагогічної підготовки та з'ясування сутнісного змісту й компонентного складу самої дефініції «готовність до роботи з батьками в полікультурному середовищі». Відповідно, проаналізовано дефініції «готовність», «готовність до професійної діяльності», «готовність до роботи із сім'єю учня» та представлено авторське визначення характеристики полікультурного середовища, професійна діяльність в умовах якого має свою особливість, пов'язану зі специфічними характеристиками етнічного різноманіття. Зазначено, що в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів одним із головних завдань навчально-виховної роботи є формування загальної культури особистості; складником загальнокультурної компетентності є полікультурна вихованість, а полікультурне виховання, відповідно, є умовою формування загальнокультурної компетентності майбутнього фахівця. У ході дослідження авторами виявлено, що ефективність професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, зокрема, до педагогічної діяльності в умовах поліетнічного середовища неможлива без сформованої міжетнічної толерантності й готовності до роботи з багатонаціональним контингентом учнів і їхніх батьків.

Ключові слова: *готовність, готовність майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками в полікультурному середовищі, майбутній учитель початкових класів, міжетнічна толерантність, партнерство, полікультурне середовище, полікультурна освіта.*

Постановка проблеми. Питання ефективної взаємодії між учителем і батьками набуває надзвичайної актуальності в умовах реформування вітчизняної системи освіти. Перед новою українською школою поставлено завдання забезпечити реалізацію головних принципів педагогіки партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог-взаємодія-взаємоповага; розподілене лідерство (активність, право вибору та відповідальність

за нього, горизонтальність зв'язків тощо); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Зазначимо також, що сучасне глобалізоване полікультурне суспільство, освіта й виховання вимагають від майбутнього вчителя початкових класів полікультурної грамотності, спеціальних умінь і навичок для здійснення професійної діяльності в умовах полікультурного середовища, яка включає толерантну співпрацю

з батьками багатонаціонального учнівського колективу. Саме тому проблема готовності майбутнього фахівця до роботи з батьками учнів початкових класів у полікультурному середовищі є на часі й потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів у різних аспектах досліджено І. Богданою, Л. Григоренко, О. Дубасенюк, Л. Зарембою, І. Зязюном, Н. Кузьміною, Л. Пехотою, О. Савченко, Л. Хомич та ін. Виховання дітей і проблеми сучасних сімей є предметом вивчення Т. Алексеєнко, Л. Волинець, З. Зайцевої, В. Семиченко та ін. Полікультурна освіта як важливий фактор становлення педагога нового покоління є предметом дослідження Т. Атрощенко, О. Гриви, О. Гуренко, Т. Коваль, В. Лекторського, Ю. Римаренка, К. Юр'євої, Н. Якси, Ю. Яковця та ін. Проте, незважаючи на наявну кількість різноаспектних наукових праць з означеної проблеми, питання готовності майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками в полікультурному середовищі залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті – охарактеризувати готовність до роботи з батьками в полікультурному середовищі як одну з передумов ефективної професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетною метою полікультурної освіти є професійна підготовка педагогів (освіта й мораль яких відповідають складності завдання) до міжкультурної взаємодії, які, у свою чергу, підготують підростаюче покоління до життя в полікультурному суспільстві. Міжкультурна взаємодія належить до міждисциплінарних категорій: трансформує здобутки філософії, психології, соціології, культурології, педагогіки. Нині професійна підготовка педагогів має розглядатися на кількох рівнях реалізації: глобальному, регіональному, локальному. Глобальний рівень аналізує стратегічні завдання: зміну освітньої парадигми, переведення її на новий теоретико-методологічний рівень, гуманізацію системи взаємодії всіх соціальних інститутів і систем. На регіональному – це дослідження національної самобутності учасників взаємодії, їх полі- й монокультурні особливості, прагнення до міжнародного етнотолерантного співробітництва. На локальному – можливості взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу конкретного освітнього закладу, осмислення побудови їхніх взаємин, діяльності й спілкування.

Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками в полікультурному середовищі на етапі підготовки в закладах вищої педагогічної освіти сьогодні належить до центральних проблем сучасної полікультурної освіти, вирішення якої вимагає аналізу

її стану в теорії професійно-педагогічної підготовки та з'ясування сутнісного змісту й компонентного складу самої дефініції «готовність до роботи з батьками в полікультурному середовищі».

Одним із ключових компонентів концепції Нової української школи є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на взаємодії між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Визначено два основні шляхи успішної співпраці школи та батьків для розвитку партнерства: постійне, чітке, двостороннє спілкування; різні способи залучення батьків до освітнього процесу [8, с. 105]. Педагогіка партнерства (співробітництва) ґрунтується на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості. Її метою є створення нового гуманного суспільства, вільного від тоталітаризму й офіціозу. Головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізовується в спільній діяльності вчителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, спільність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів. Принципи партнерства в педагогіці є такими: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у взаєминах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність взяття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [8, с. 17].

Дослідження в галузі професійної освіти становлять різні підходи до визначення терміна «готовність». Розглянемо найбільш актуальні для дослідження. «Готовність» як психологічну передумову ефективності діяльності розглядають М. Дьяченко й Л. Кандилович, називаючи її цілеспрямованим вираженням особистості. Науковці визначають цей феномен як «психічний стан, що посідає проміжне місце між психічними процесами та властивостями особистості й створює загальний функціональний рівень для забезпечення результативності професійної діяльності, а при особистісному підході – як сукупність особистісних якостей майбутнього фахівця, що уможливають виконання ним функцій відповідно до потреб певної діяльності» [5, с. 14]. Автори вважають, що готовність є підґрунтям професійного зростання молодого фахівця.

Готовність до професійної діяльності В. Ліненко визначає як особливу якість особистості, яка передбачає усвідомлену особистістю мотивацію щодо виконання діяльності. У структурі готовності науковець виділяє ставлення до діяльності або настанову, мотиви діяльності, знання про предмет

і способи діяльності, навички й уміння їх практичного втілення [7, с. 18]. О. Ярошенко вважає, що показником якості підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності є готовність до її здійснення. Ядро цієї готовності утворюють позитивне ставлення до педагогічної професії; стійкі мотиви, професійно значущі якості особистості; сукупність необхідних психологічних і педагогічних знань, умінь, навичок [12, с. 304].

Готовність до роботи із сім'єю учня в дослідженні Н. Бугаєць розглядається як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна властивість особистості, що забезпечує високі результати взаємодії школи з батьками та включає професійно-педагогічні погляди й переконання, професійну спрямованість психофізіологічної, емоційно-вольової сфер особистості, професійні знання, уміння й прагнення працювати з батьками в сучасних умовах, самооцінку, етичну, педагогічну культуру педагога. Дослідниця справедливо вважає, що головна мета підготовки студента до роботи із сім'єю учня – забезпечення його готовності до реалізації функцій учителя у взаємодії з сім'єю [4, с. 6].

Досліджуючи сутність і зміст поняття «поліетнічне середовище», варто зазначити, що воно є об'єктом вивчення багатьох наук, зокрема філософії, соціології, політології, етнографії, психології та педагогіки. Неоднозначне трактування зазначених понять пов'язано з відсутністю єдиного визначення й частим уживанням у ряді синонімів «нація – етнос», «багатонаціональний» – «поліетнічний», «середовище» – «соціум» – «простір» [6, с. 14]. С. Сергєєв розглядає середовище як дійсність, у якій відбувається утворювальна діяльність людини, у процесі діяльності в середовищі людина міняє його для досягнення особистих і соціальних цілей. Людина змінюється в середовищі та безпосередньо середовищем. Середовище як посередник між реальністю і дійсністю [11, с. 43].

«Поліетнічне середовище», на думку Т. Коваль, будучи свого роду способом існування, діяльності та спілкування людей різних націй і народностей, включає безпосереднє оточення особистості, є єдністю сутності й існування людини та націй, матеріальних і духовних чинників життєдіяльності представників різних народів у певному соціальному просторі й часі, у певних конкретно історичних і географічних умовах. Дослідниця визначає основні характеристики поліетнічного середовища: багатонаціональний і нестабільний склад населення; взаємодію представників різних національностей; взаємний вплив культур представників усіх національностей. Отже, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження дало змогу трактувати «поліетнічне середовище» як складний, багатонаціональний суспільний фено-

мен, функціонування якого підпорядковується як загальним закономірностям суспільного розвитку, так і специфічним економічно-політичним і культурним особливостям, характерним для окремо взятої держави на конкретному етапі її розвитку [6, с. 32–33].

Погоджуємося з Т. Атрощенко, що професійна діяльність в умовах полікультурного регіону має свою особливість, пов'язану зі специфічними характеристиками етнічного різноманіття. Відповідно, професійно компетентним, на думку дослідниці, можна назвати вчителя початкових класів, який на досить високому рівні здійснює педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, досягає стабільно високих результатів у навчанні та вихованні учнів з урахуванням цієї особливості. Це вимагає впровадження полікультурного компонента в зміст фахової підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти. Т. Атрощенко вважає, що ефективність професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, зокрема, до педагогічної діяльності в умовах поліетнічного регіону неможлива без сформованості міжетнічної толерантності й готовності до роботи з багатонаціональним контингентом учнів, створення освітнього полікультурного середовища закладів вищої освіти [1, с. 90].

Зазначимо також, що в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, зокрема, до роботи з батьками в полікультурному середовищі одним із головних завдань навчально-виховної роботи є формування загальної культури особистості. Стосовно цього М. Резніченко акцентує увагу на загальнокультурному блоці підготовки майбутнього фахівця, який покликаний забезпечити розвиток культуровідповідного світогляду вчителя, створити умови для його життєвого та професійного самовизначення, яке у своїй основі має загальну освіченість учителя. Авторка вважає, що вимоги до загальнокультурної підготовки фахівця педагогічного профілю включають гуманітарні (іноземна мова, вітчизняна історія, філософія, культурологія, культура мовлення), соціально-економічні (економіка, соціологія, правознавство, політологія) і природничі дисципліни (математика й інформатика, концепції сучасного природознавства, технічні та аудіовізуальні засоби навчання). Загальнокультурний блок передбачає розвиток світогляду вчителя; високий рівень загальної культури; знання мов; ерудицію; наявність громадянської позиції; стійку систему ціннісних орієнтацій; правову культуру; економічну культуру [10, с. 76].

Актуальною в цьому плані є позиція Т. Браже, яка визначає загальну культуру особистості як «рівень розвитку й реалізації сутнісних сил людини», сукупність компетенцій, пов'язаних зі здатністю брати на себе відповідальність,

у сумісному ухваленні рішень; компетенцій, що стосуються життя в полікультурному суспільстві (розуміння відмінностей між представниками різних культур, мов і релігій, шанобливе ставлення до чужих традицій тощо) [3, с. 72]. Погоджуємося з дослідницею, що загальнокультурну компетентність визначає наявність таких компетенцій, як толерантність і повага до представників інших культур, адже вони формують уміння працювати в команді, колективі, на виробництві, де потрібно приймати спільні рішення тощо.

Необхідним складником загальнокультурної компетентності, як зауважує В. Бойченко, є полікультурна вихованість особистості, яка є «інтегративна якість особистості, що відображає багатоаспектність її зв'язків на мікро- та макрорівні і включає сукупність полікультурних поглядів, ідей, переконань, почуттів, потреб, цінностей, установок, які виявляються в конкретній поведінці». Дослідниця вважає її результатом «полікультурного виховання», що розглядається як «процес цілеспрямованого й планомірного формування й розвитку світогляду, переконань і почуттів особистості, що ґрунтуються на визнанні багатоманітності культур, збагачує її почуття, формує особливе ставлення до навколишнього світу й людей у ньому і супроводжується сприйманням та осмисленням життєво важливих парадигм буття, перетворенням зовнішніх культурних смислів у внутрішній морально-етичний світ» [2, с. 14–15]. Відповідно, складником загальнокультурної компетентності є полікультурна вихованість, а полікультурне виховання, відповідно, є умовою формування загальнокультурної компетентності.

Висновки і пропозиції. Здійснивши аналіз наукових праць, виходячи з багатоаспектного поля ключових понять досліджуваної проблеми, «готовність майбутнього вчителя до роботи з батьками в поліетнічному середовищі» визначаємо як інтегроване, соціально-психологічне утворення особистості педагога, представлене системою особистісних властивостей і якостей, що характеризують його загальну та професійну культуру й забезпечують успішність педагогічного партнерства з дітьми та їхніми батьками – представниками різних етносів.

Список використаної літератури:

1. Атрощенко Т.О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів

для роботи в поліетнічному регіоні. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія «Педагогічні науки»* : збірник наукових праць. Вип. 39. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2019. С. 86–92.

2. Бойченко В.В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Херсон, 2006. 191 с.
3. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя. *Педагогика*. 1993. № 2. С. 70–75.
4. Бугаєць Н.А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2002. 15 с.
5. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : Изд-во БГУ, 1976. 176 с.
6. Коваль Т.В. Формування готовності майбутніх учителів школи першого ступеня до роботи з батьками в поліетнічному середовищі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 291 с.
7. Ліненко В.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї : монографія. Одеса : ОКФА, 1995. 78 с.
8. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
9. Хомич Л.О., Султанова Л.Ю., Шахрай Т.О. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 212 с.
10. Резниченко М.Г. Введение в педагогическую деятельность : учебное пособие для студентов факультета начального образования. Самара : Издательство СГПУ, 2003. 132 с.
11. Сергеев С.Ф. Иммерсивность, присутствие и интерактивность в обучающих средах. *Школьные технологии*. 2006. № 6. С. 36–42.
12. Ярошенко О.Г. Феномен готовності майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів предметної природознавчої компетентності: теоретичний аспект і практичний стан. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогічні науки»* / гол. ред. П.Ю. Саух, відп. ред. Н.А. Сейко. 2017. Вип. 2 (88). С. 303–307.

Bilyk O., Kutsik O., Korol N. Characteristics of readiness of future primary school teacher to work with parents in multicultural environment

The article has been devoted to the theoretical substantiation of the readiness of the future primary school teacher to work with parents in a multicultural environment. It has been noted that one of the key component of the New Ukrainian School conception is the pedagogy of partnership, which is based on interaction between the student, teacher and parents, and effective work with parents in a multicultural environment is a paramount requirement of a multicultural society in a new format. The authors also have determined that

---

the formation of the readiness of the future primary school teacher to work with parents in a multicultural environment at the stage of preparation in higher educational establishments today belongs to the central problems of modern multicultural education, the solution of which requires an analysis of its state in the theory of vocational and pedagogical preparation and clarification of the sential content and component composition of the definition of "readiness to work with parents in a multicultural environment". Accordingly, the definitions of "readiness", "readiness for professional activity", "readiness to work with the student's family" have been analyzed and has been presented the author's definition of readiness to work with parents in a multicultural environment. Particular attention has been paid to the characteristics of a multicultural environment, the professional activity in which has its own peculiarities related to the specific characteristics of ethnic diversity. It has been noted that in the process of professional preparation of the future primary school teacher, one of the main tasks of educational work is the formation of a common personality culture; component of cultural competence is multicultural education, and multicultural education, respectively, is a condition for the formation of cultural competence of a future specialist. During the research, the authors have found that the effectiveness of professional training for future primary school teachers, in particular for pedagogical activities in a multi-ethnic environment, is not possible without a well-established interethnic tolerance and readiness to work with a multinational contingent of students and their parents.

Key words: *readiness, readiness of the future primary school teacher to work with parents in a multicultural environment, future primary school teacher, interethnic tolerance, partnership, multicultural environment, multicultural education.*